

Des del dia 19 de juny i fins al 27 d'agost, la Fundació Caixa de Catalunya conjuntament amb la Fundació Gala-Salvador Dalí presenten una exposició sobre les relacions internes del pintor de Figueres amb l'arquitectura.

Dalí arquitectura, 'delirium tremens'

"Dalí no va tenir una afecció per l'arquitectura, sinó que aquesta és part integrant de la seva obra. No l'entén com un motiu estètic purament escènic; es tracta d'una forma de coneixement profund del món. I això és el que l'atreu." Ho afirmava en una conversa Juan José Lahuerta, comissari de l'exposició *Dalí arquitectura* —ni "Dalí, arquitecte" ni "Dalí i l'arquitectura"—, que s'emmarca, d'altra banda, en el XIX Congrés Internacional d'Arquitectes que tindrà lloc a Barcelona a principis de juliol. Després de vora dos anys documentant i recopilant material, Lahuerta ha vist possible realitzar aquesta extensa mostra que presenta més de 120 dibuixos inèdits, com també fotografies originals de Brassaï o Man Ray i pintures molt representatives on la presència de l'arquitectura és més que evident. Però sobretot, descobreix quins van ser els mòbils "estètico-filosòfics" pels quals Dalí es va decantar en els diferents moments de la seua carrera i quina en fou l'evolució. Des d'un racionalisme ortogonal i fred, plenament lecorbusierista dels primers temps a un classicisme renaixentista, tot passant per una reivindicació del *modern style* i del modernisme amb una incondicional admiració per Gaudí. Aquestes són algunes de les etapes del discurs arquitectònic de Dalí. Estava clar que, després de conèixer la defensa aferrissada que l'empordanès féu de Gaudí, el fet que la mostra

ocupe els espais expositius de La Pedrera hi afegeix un encant particular. A més, el disseny, a càrrec d'Oscar Tusquets, recrea uns espais íntims i reduïts, unes antigues cambres que avui han deixat pas a un sol espai expositiu lliure d'envans. Un entelat blanc, entre espectral i mediterrani, en el qual s'emmarquen les obres, recupera una distribució de la planta que

El coneixement dels treballs de Le Corbusier fan del jove pintor un seguidor dels propòsits de la nova higiene social.

ara ja és aigua passada, però que confereix al visitant aquesta relació oculta i molt personal, profunda i poc explícita, de Salvador Dalí amb l'arquitectura. Un entelat, en definitiva, efímer, materialment subtil i líquid com la plàstica daliniana o com els mateixos detalls interiors de La Pedrera —vegeu, si no, els sostres—.

El maquinisme com a punt de partida. Dalí no podia negar d'on venia. I aquest origen es delata, des d'un començament, en la seua pròpia pintura i en

l'ambient artístic que la movia. L'arquitectura hi representava un paper fonamental com a base constructiva basant-se en l'ordre, l'estructura, la proporció o el nombre. Uns ingredients que el noucentisme "assenyat" els feia propis alhora que defensava la recuperació d'un art d'arrels clàssiques i benestants. Es tractava d'higienitzar el món i purgar-lo dels daltabaixos afectius i individualistes dels corrents més típicament romàntics. Això és el que es pretenia en aquest "neoclassicisme" immobiliari nascut a França a finals de segle passat i al carro del qual, una vegada destil·lat i adaptat a la cultura catalana sota l'etiqueta de noucentisme, Dalí va pujar.

La fi de la Primera Guerra Mundial refermava, més, un camí i n'obria un de nou. Assegurava per una banda, l'ordre, la geometria, l'estructura o la proporció com algunes de les qualitats d'un art que exigia, ni més fort que mai, un retorn a l'ordre en contra de les forces romàntiques i anarquitzants. Però d'altra, trillava encara més, una via d'alliberament i d'expressió de l'inconscient humà. Freud començava a donar els seus fruits i les veus d'un surrealisme incipient que encara es confonia amb Dadà cridaven contra les catàstrofes de l'ordre, els constrenyiments de la societat i la repressió d'una moral al cap i a la fi arbitrària. La plàstica daliniana apostava per la primera via i atorgava als quadres detalls d'un

renaixement referencial. Eren els anys d'adolescència i l'arquitectura esdevenia metàfora; i "construcció", l'estendard de publicacions com *Esprit Nouveau* que abanderaven els corrents d'avantguarda, mentre que el cubisme deconstruïa una realitat per a mostrar-ne simultàniament el dret i el revés. Salvador Dalí, des d'una primera plàstica adolescent, adopta ja per sempre, la metaforització de l'arquitectura. La presència d'una finestra en segon terme –un tòpic ben clàssic– apareix com un element ordenador d'un món que queda emmarcat en aquest rectangle, en aquesta "finestra oberta al món", a més de proporcionar, segons prescripcions de la pintura renaixentista, profunditat i perspectiva.

Dalí incontinent. Quan a finals dels anys vint Salvador Dalí decideix emprendre l'aventura parisenca, a Barcelona encara participava activament en els debats arquitectònics a través de l'*Amic de les Arts*. La defensa i el coneixement dels treballs de Le Corbusier fan del jove pintor un seguidor de combustió lenta dels propòsits de la nova higiene social: finestres apaïssades, llum, parets immaculades i estructures pures on l'absència d'ornaments és l'ornament mateix. Un purisme radiant carregat d'optimisme vital el condiciona en la redacció conjunta amb Sebastià Gasch i Lluís Montanyà, del *Manifest groc* el 1928. "El *Manifest groc* és una declaració de maquinisme sincrètic", assegura Lahuerta, "però ja al final de la seva època de l'*Amic de les arts* apareixen imatges inquietants dins d'aquesta higiene generalitzada." L'higienisme i la concepció més aviat asèptica i transparent cedeix enfront de les pressions d'una incontinència i una densitat psicològiques que acaben esclatant amb els primers contactes surrealistes a la capital del Sena. El surrealisme li mostra la cara oculta de l'ésser i ell es deixa seduir. La imatgeria i l'imaginari, ric i atapeït, altament paranoic, flueix en ales-

'Instrument masoquista' (1933-34). Dalí empra al Renaixement recursos compositius i de perspectiva com ara la finestra.

hores en les seves obres i inunden aquelles mostres d'arquitectura geomètrica, deshumanitzada al capdavant. Repesca, en contra d'*Esprit nouveau* i *Cahiers d'art*, un *modern style* que els nous corrents titllen de *kitsch* i ostentació petitburgesa. S'atrinxera darrere del mal gust enfront de la reacció dels moderns; defensa el modernisme, la traducció catalana d'aquest *modern style*, no tant com a estètica accidental de saló sinó com a essència mateixa de l'entramat urbà de Barcelona. I el colofó, Gaudí. L'arquitecte nodrirà progressivament l'obra de Dalí de les seues referències, i tranquil·litzarà la "necessitat psicològica" enfront del materialisme fred de l'arquitectura moderna. Una rei-

vindicació del modernisme que es traduirà en les seues pintures amb imatges femenines i cabelleres ondulants; o objectes de disseny recargolat. S'entén: els contactes amb els surrealistes el porten a distanciar-se d'un art geomètric, ascètic per llançar-se, en les darreres hores dels anys vint, a la recerca de la deformitat, de la monstruositat, d'imatges estrambòtiques producte d'una actitud mental complexa. I d'això, Dalí en sap bastant.

Leonardo versus Gaudí. La seua admiració per Gaudí i el reclam del modernisme com el pitjor dels gustos alternen amb l'interès decidit pel renaixement entès a la seua manera. Un renaixement classicitzant *versus*

d'elements clàssics —columnates, frontis—, les composicions obeixen les lleis de proporció i de perspectiva de Piero della Francesca i Lucca Paccioli, i les imatges es liquen o es tesen en un estil recognosciblement gaudinià.

L'art clàssic es desinhibeix; mostra aleshores la seua vessant més fantasiosa i màgica, sota la sàvia quietud simètrica, ordenada. Les elucubracions vitrubianes sobre si els capitells jònics són els rínxols de cabelleres femenines es tradueixen en uns provocatius cels disposats a la part superior dels pilars. L'arquitectura del renaixement, tal com l'entén el pintor de Figueres, s'antropomorfitza constantment, i aquesta metamorfosi l'atreu i contribueix a generar en la seua ment una producció d'imatgeria plàstica molt donada al detall, més metonímica que sencera; fruit de la seua percepció paranoica.

La casa surrealista, 'delirium tremens'. La producció daliniana s'incrementa i es retroalimenta com si es tractara d'una bola de neu. Les referències cultes hi són, les relacions externes amb l'arquitectura pesen i es confonen amb un flux de comunicacions endogàmiques; i tot crea un univers mòbil, canviant, obsessiu, monstruós. És la ment de Dalí i la seua paranoia les que protagonitzen uns treballs carregats d'imatges i símbols, i amb una presència gairebé omnipresent de la seua dona i musa inspiradora: Gala.

Durant la dècada dels 40 —viu un període d'èxit a Nova York entre el 1939 i el 49— l'alta societat novaiorquesa reclama els seus favors. El *glamour* es fa patent: abrics de pell, Cadillac, disseny de portades per a *Vogue*, interiors d'apartaments aristocràtics amb la seua signatura... Dalí esdevé l'artista de moda de la ciutat. La cotització s'incrementa considerablement i amb ella, la frivolitat. Projecta mobles, decora, escriu alguns guions per a Hollywood i pensa cada vegada

ARXIU

L'arquitectura renaixentista s'antropomorfitza i contribueix a generar una producció d'imatgeria molt donada al detall.

un *modern style* més anàrquic s'imbriquen harmoniosament en les teles de Dalí, que recorre, d'altra banda, a uns pilars temàtics que contribueixen a ordenar la seua persona. D'aquests pilars Gaudí n'és un; l'arquitectura clàssica que anomena renaixement per a referir-se en concret a Bramante, Rafael, Leonardo da Vinci, Palladio o Herrera, entre d'altres, n'és un altre. I en la combinació, Dalí basteix un sistema de pensament a base de falses teories científiques i malabarismes discursius. I Gaudí queda lligat a Herrera a través de Ramon Llull. Un sistema asistemàtic que sorprèn i no deixa de provocar perplexitat. Salvador Dalí crea aleshores un univers híbrid en què les teles s'omplen

més en la possibilitat de crear un espai adequat a una vida surrealista integral. Un apartament i les possibilitats d'un interiorisme específicament pensat per a les necessitats surrealistes són els elements que li proporciona la *jet*. Transforma l'apartament d'Elena Rubinstein i converteix una habitació en el rostre de Mae West, en la qual els ramats de bens esdevenen sofàs, els llums prenen forma de nas i llavis i les cadires acaben amb potes de persona; i les butaques no poden tenir més pèl.

No obstant això, una de les úniques obres de Dalí com a arquitecte de la surrealitat –i no únicament com a dissenyador– fou el Pavelló per a la Fira Mundial que es va celebrar a Nova York el 1939. *El somni de Venus*, que és com el va batejar, reproduïa a gran escala i en un àmbit públic les obsessions privades. Combinava la construcció amb murals pictòrics, muntatges fotogràfics, escultura i algunes *performances avant la lettre*. A la fi, Dalí creava un espai que buscava aproximar-se a l'obra d'art total. Encara més ambiciós, presentava el 1957 un projecte del mateix estil per a Crisalida, un *night club* a Acapulco; unes negociacions que a l'últim no van arribar a bon port.

Port Lligat, fi de trajecte. Tota aquesta profusió d'imaginari surrealista es tranquil·litzava en arribar a les vores de la Costa Brava.

L'exuberància dels interiors nord-americans i d'una modernitat aristocràtica amb una bona dosi d'esnobisme no tenien gaire lloc en el que fou, en un passat, una cabana de pescadors. El 1930, quan Dalí adquiria el que seria la seua residència i refugi, aquella petita construcció no era sinó una mostra d'austeritat arquitectònica. Una construcció de dimensions reduïdes; un espai apamat sense més pretensions que la recerca de la tranquil·litat inspiradora, o la inspiració de la naturalesa mediterrània i una costa encara sense descobrir.

I Port Lligat, des de la més profunda austeritat pescadora, va representar el reflex mateix, més íntim, del pintor empordanès. La casa creixia amb ell i es desenvolupava dia rere dia. Canviava, canviava d'humor, d'aspecte, s'identificava amb el seu propietari. I el propietari amb ella. Contra tots els preceptes de l'arquitectura moderna, higiènica, pura i inamovible, Port Lligat es desenvolupava des d'ella mateixa i s'adaptava a les necessitats del moment. La seua estructura, molt més tímida que els dissenys nord-americans, pretenia configurar un espai sincer, vivible, estrambòtic però no tant. Les modificacions i reformes, Dalí les efectuava a distància per gaudir-ne als estius –des del 1949 passa els hiverns a París o Nova York– i anava civilitzant, al seu pas i a la seua manera, una natura verge. Port Lligat esdevenia aleshores el màxim exponent

d'una arquitectura viva, una arquitectura orgànica fidel al seu desenvolupament i als deliris del seu propietari. Port Lligat és una altra manera de veure el món. Intuir i veure la versió més profunda que s'oculta sota les teories radials. El culte a l'home com a potencial intel·lectual i físic, i la seua obra com a reflex d'aquestes qualitats es minimitzen en l'obra daliniana en favor d'una mistificació de l'inconscient encadenat a una imatgeria delirant. Productivament delirant.

'El joc lúgubre' (1929). Les imatges delirants es combinen en uns escenaris d'escalnates i pedestals clàssics.

Eliseu T. Climent

La mort de Guillem

Jaume Fuster

La mort de Guillem és una aproximació novel·lada als fets, a partir de la documentació periodística i judicial. Però és també una reflexió en clau literària sobre la violència feixista que pateix el País Valencià.

Editorial 3 i 4
"Narratives 3 i 4", 50

Diccionari General

Francesc Ferrer Pastor

El 'Diccionari General' representa el major esforç lexicogràfic fet al País Valencià des de la tercera edició, millorada per Constantí Llobart, del 'Diccionari valenciano-castellano' de Josep Escrig, i és sens dubte el més complet de tots els temps.

Denes 10 Editorial

Esclafamuntanyes

Enric Valor

Una de les rondalles més emblemàtiques d'Enric Valor, acuradament il·lustrada per Francesc Santana, desenvolupa el símbol de l'heroi clàssic.

56 pàgs. 4.500 ptes.

Editorial Tàndem